

13. Старостина Г. Рыночная экономика и смена приоритетов / Г. Старостина // Высш. образование в России. – 1997. – № 3. – С. 54-56.
14. Хуторской А. В. Педагогическая инноватика – рычаг образования. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://eidos.ru/journal/2005/0910-19.htm>

БОНДАРЕНКО В. Ф. Основные подходы к реформированию высшего профессионального образования в США и Украине.

В статье рассмотрены основные подходы к реформированию высшего профессионального образования в США и Украине, в частности, принцип инновационности и принцип диверсификации образования.

Ключевые слова: высшее образование Украины, США, реформирование, подходы и принципы, принцип инновационности, диверсификация, конкуренция, глобализация и интеграция общества.

BONDARENKO V. F. Main approaches to reforming higher professional education in the USA and in Ukraine.

In this article it is said about main approaches to reforming of higher professional education in the USA and Ukraine, in particular, principle of innovation an principle of education diversification.

Keywords: higher education of Ukraine, the USA, reforming, approaches and principles, principle of innovation, diversification, competiotion, globalization and integration of the society.

Борисенко В. В.
Чернігівський державний інститут
економіки та управління

СИСТЕМНИЙ ПІДХІД У НАВЧАННІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ (за професійним спрямуванням)

У статті аналізується системний підхід як один з ефективних компонентів навчально-методичної системи поетапного формування мовленнєвої компетенції майбутніх фахівців економічних спеціальностей.

Ключові слова: система, мовна система, навчально-методична система, системний підхід.

Аналіз науково-методичної літератури показує, що кожен етап розвитку лінгводидактики характеризується певними підходами до навчання курсу “Українська мова (за професійним спрямуванням)”, тому й актуальність статті полягає у визначенні місця системного підходу в навчально-методичній системі формування мовленнєвої компетенції студентів-економістів.

Українські лінгводидакти (З. Бакум, С. Гончаренко, О. Горошкіна, С. Караман, О. Любашенко, Л. Мацько, М. Пентиліук) наголошують на нагрітих потребах сьогодення щодо перегляду дидактичних моделей, на основі яких можна аналізувати й розбудовувати освітній процес загалом і навчання мови зокрема: підхід із погляду змісту, де головним є вибір знаннєвих можливостей студентів; підхід із погляду процесу навчання, під час реалізації якого аналізу підлягають реальні явища та процеси, що

відбуваються на заняттях, коли студенти разом із викладачем здійснюють пізнавальну діяльність; підхід із позиції результатів, що спрямовує на певний набір компетентностей (знань, умінь, навичок, ставлень та ін.), якими оволоділи студенти.

Підхід як напрям у навчанні студентів характеризує ті чи ті принципи (загальнодидактичні, методичні, специфічні) та методи і прийоми навчання, що зумовлюють визначальні особливості навчального процесу, детермінують його зміст, уможливають проектування заздалегідь продуманого плану дій на заняттях з урахуванням механізмів активізації студентів на навчальну діяльність.

Метою статті є обґрунтування системного підходу як методу дослідження, що передбачає врахування всіх істотних ознак системи: склад компонентів, загальні якості, структуру, характер відношень мовних одиниць і взаємодії з середовищем.

Системний підхід глибоко досліджували зарубіжні та вітчизняні вчені (В. Беспалько, І. Блауберг, Ф. Буслаєв, І. Вихованець, Н. Голуб, С. Гончаренко, К. Городенська, О. Горошкіна, В. фон Гумбольдт, Т. Донченко, С. Дорошенко, П. Дудик, С. Єрмоленко, Л. Занков, С. Караман, К. Костюк, І. Малафіїк, В. Мельничайко, В. Оконь, В. Онищук, В. Паламарчук, М. Пентиліюк, К. Плиско, С. Рубінштейн, О. Савченко, Т. Симоненко, Ф. де Соссьюр, Б. Штофф, Л. Щерба та ін.), які систему тлумачать як цілісний об'єкт, у якому діють взаємопов'язані елементи, частини, що характеризуються закономірностями, особливостями, функціями, стійкий порядок мовних одиниць утворює внутрішню структуру, зумовлену певними цілями та відношеннями.

Загальнофілософське тлумачення поняття "система" полягає в розумінні його як упорядкованості частин єдиного цілого, їх взаєморозташування, взаємозв'язку й взаємозалежності [9, с. 425-426].

Системність завжди пов'язана з певною формою організованості, відображеної, зокрема, в ієрархії системних складників, причому, окремо взяті, вони не мають тих властивостей, які притаманні системі загалом. Будь-яка система є компонентом більшої і, у свою чергу, складається з інших підсистем.

У "Лінгвістичному енциклопедичному словнику" *система* (від грецьк. *systema* – ціле, що складається із частин; поєднання) тлумачиться як численність мовних елементів будь-якої "природної" мови, що перебувають у відношеннях і зв'язках один з одним та утворюють певну єдність і цілісність. Кожен із компонентів мовної системи існує не ізольовано, а лише в протиставленні іншим компонентам системи, тому й розглядається в лінгвістиці з урахуванням його ролі в складі мовної системи, тобто з позицій його значущості (функціональної релевантності) [5, с. 452].

Сучасне уявлення про систему мови містить низку взаємопов'язаних понять – *рівні мови, одиниці мови, парадигматичні та синтагматичні відношення, знаковість мови, форма і функція, структура і субстанція, зовнішні та внутрішні зв'язки в мові, синхронія і діахронія, аналіз і синтез, регулярність і нерегулярність* та ін.

Становлення і ґенеза системного підходу до мови відбувалися на тлі загального повороту науки ХХ століття від “атомістичних” до “холістичних” поглядів (тобто визнання домінанти цілого порівняно з частинами та всезагального зв'язку явищ).

Особливу роль у розробленні вчення про мовну систему відіграли ідеї Бодуена де Куртене про значення відношень у мові, про розмежування статичної і динамічної, зовнішньої та внутрішньої історії мови, виокремлення найбільш загальних типів одиниць.

У вченні Ф. де Соссюра мовна система розглядається як система знаків, у дослідженні якої необхідно розмежовувати її внутрішню структуру, що вивчається внутрішньою лінгвістикою, і її зовнішнє функціонування, що вивчається зовнішньою лінгвістикою. Мовна система, що є основою всіх проявів мовленнєвої діяльності, не дається нам у безпосередньому спостереженні, реалізуючись лише в мовленні. Мовлення і є тією вихідною даністю, на основі якої лінгвіст створює модель мовної системи [8].

Услід за Ф. де Соссюром багато хто з дослідників уживає термін “мовна система” як синонім до терміна “мова”, прагнучи підкреслювати факт системності мови; особливо часто така заміна трапляється, коли мова (або “мовна система”) протиставляються мовленню як щось абстрактне, потенційне, віртуальне, імпліцитне, постійне, реляційне тощо. Значно вужче розуміння “системи” Е. Косеріу, який протиставив її не тільки мовленню (“узусу”), а й нормі – загальноприйнятій (традиційній) реалізації системи [3].

Якщо в 30–40-х рр. *мовна система* розглядалася як система одиниць і відношень між ними, то в 50–70-х рр. вона постає як система правил освіти, перетворення і комбінування цих одиниць. Будуються як породжувальні граматики, так і “трансдуктивні” (моделі аналізу і синтезу), які нерідко використовуються в системах автоматичного перекладу, коли мовна система виступає як діючий механізм, що здійснює перехід від субстанції вираження (текст) до субстанції змісту (смісл) і у зворотному порядку – через низку проміжних рівнів.

У семіотиці мовна система характеризується як код – засіб кодування і декодування повідомлень. Опис мовної системи, що йде “від думки до засобів її вираження”, було зроблено вже Ф. Брюно на початку ХХ століття. У сучасному мовознавстві поєднання означених вище двох аспектів дозволяє виявити взаємодію словника з граматиною в мовній системі та взаємозв'язок її рівнів.

Термін “мовна система” сучасними лінгвістами вживається в частковому значенні – як закономірно організована сукупність однорідних мовних елементів одного рівня, пов'язаних стійкими відношеннями (“система відмінків”, фонологічна, морфологічна, лексико-семантична, синтаксична системи) або ж в узагальненому значенні – як закономірно організована сукупність локальних систем (“підсистем” – фонематична, просодична, силабічна підсистеми фонетичної системи та ін.) [4].

У дослідженні ми екстраполюємо до думки Б. Штоффа, який модель та моделювання розглядає як систему, що, відображаючи і відтворюючи об'єкт дослідження, здатна реалізувати його так, що її вивчення дає дослідникові нову інформацію про сам об'єкт і свідоме розуміння мовної системи як такої [10, с. 9].

Оскільки все в реальному світі системне, взаємозумовлене та взаємопов'язане, як зазначає С. Рубінштейн, знання, які описують різноманітність форм цього світу, мають бути системними [7, с. 244-245].

Аналіз спеціальної літератури показує, що дослідження різних систем відбувається в межах системного підходу, завданням якого є розроблення методів дослідження, створення моделей, конструювання складних за організацією об'єктів як систем. У дидактиці названий підхід спрямований на розкриття цілісності педагогічних об'єктів, виявлення в них різних типів зв'язків та відношень, зведення в єдину теоретичну систему.

С. Караман системний підхід тлумачить як важливий методологічний засіб наукового пізнання, що дає змогу використати принцип системності як мислительну технологію, реалізує на практиці цілісний розгляд явищ у нерозривному взаємозв'язку всіх мовних рівнів. Навчання мови – складне педагогічне явище, яке дослідник визначає як систему з певними складовими: мета, зміст, методи, засоби, форми і результати навчання; окрім того, на його думку, основою навчання мовної системи є змістовий і процесуальний компоненти, а межами – мета і результати [1, с. 137-139].

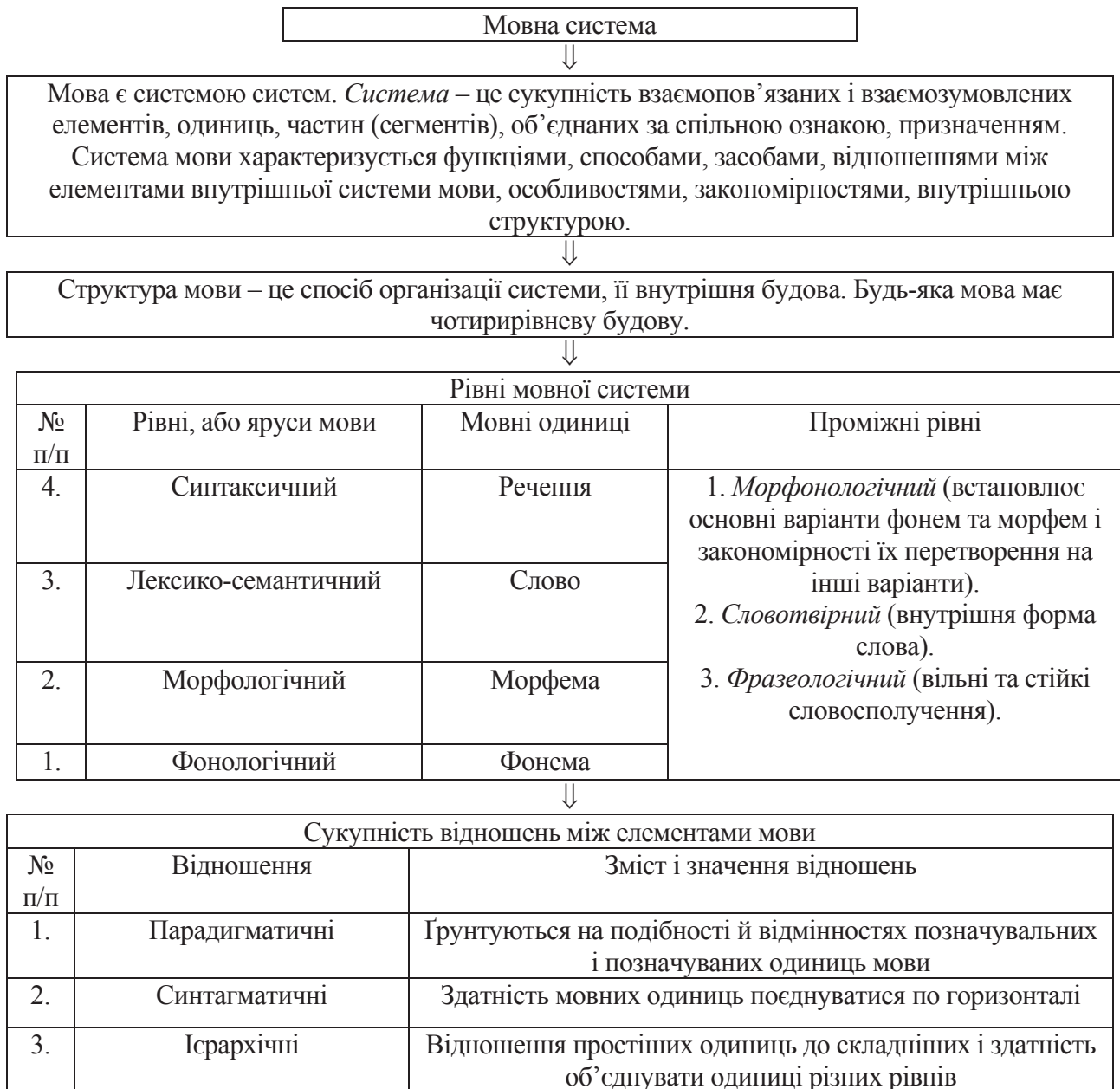
На думку Г. Кирилової, розгляд процесу навчання як цілісної системи дає змогу глибоко розкрити теорію і практику, оскільки її компонентам властиві внутрішні зв'язки, внаслідок чого створюється нова якість в умовах розвивального навчання: інтегративна якість вільного володіння мовою можлива лише за умов вивчення всієї мовної системи, а не окремих її компонентів [2].

Ми поділяємо думку К. Плиско, яка вважає, що системний підхід тісно пов'язаний із моделюванням мовної системи й сприяє створенню необхідної понятійної бази для опису об'єкта, що дає змогу спроектувати етапи формування мовних і мовленнєвих компетенцій [6, с. 19-20].

З огляду на вимоги реалізації системного підходу в процесі вивчення курсу “Українська мова (за професійним спрямуванням)” пропонуємо

навчально-методичною системою передбачено поетапне формування мовних, мовленнєвих, комунікативних компетенцій за схемою: основні наукові поняття – основні положення теорії – наслідки – застосування зазначених компетенцій у практичній діяльності.

Таблиця 1

Мовна система та її основні одиниці і рівні

Аби проникнути в глибину об’єкта, наочно уявити абстрактні поняття мовної системи, взаємозв’язки і відношення між мовними одиницями на кожному рівні мовної системи, нами запропоновано різні підходи до моделювання теми, розділу. З метою забезпечення свідомого вивчення мовних понять та правил, виклад теоретичного матеріалу змодельовано з

використанням узагальнювальних схем, таблиць, моделей, які демонструємо, використовуючи інтерактивну дошку та комп'ютери. Щоб студенти під час вивчення нового матеріалу зрозуміли суть і практичне значення, усвідомили необхідність вивчення теми, передбачено врахування основних умов системного підходу в навчанні: максимальна конкретизація абстрактних правил і понять за допомогою прикладів; блокове компонування теоретичного матеріалу укрупненими частинами. Такий підхід дозволяє забезпечувати системний виклад, чітке зображення основних положень, ідей, сприяє створенню цілісної картини окремих розрізнених тем, правил, понять, уможливорює утримання в пам'яті логічних зв'язків певного визначення.

За розробленими блоками, узагальнювальними схемами, таблицями, моделями можна повторювати матеріал багаторазово, зокрема: і під час творення узагальнювальної таблиці, зображення її на дошці та в процесі аналізу, і під час перенесення в конспекти, зіставлення схеми – моделі – таблиці з матеріалом підручника, і під час виконання вправ і завдань, формулювання висновків. Наприклад, через узагальнену таблицю "Мовна система та її основні одиниці й рівні" акцентуємо увагу на логіку викладу матеріалу як необхідну понятійну базу для тлумачення основних компонентів та взаємозумовлених і взаємопов'язаних частин (див. табл. 1).

Блокове компонування теоретичного матеріалу дає змогу студентам подолати надмірну подрібненість теорії та сприймати систему мови, її структурні компоненти цілісно, з виокремленням рівнів мовної системи, її підсистем, мовних одиниць, засобів та сукупність відношень між елементами мови.

Отже, теоретичне дослідження джерел, психолого-педагогічних умов формування професійних мовленнєвих компетенцій дозволили спрогнозувати ефективні підходи до розв'язання методичної проблеми, зокрема, процес формування мовної, мовленнєвої, комунікативної компетенцій студентів-економістів буде ефективним за умови реалізації системного засвоєння навчального матеріалу як упорядкованого лінгвістичного досвіду й розвитку мовного чуття з опорою на загальні (інтелектуально-креативні, творчі) й спеціальні (професійно-мовленнєві) здібності.

Використана література:

1. *Караман С. О.* Методика навчання української мови в гімназії: навч. посіб. для студ. вищ. закладів освіти / Станіслав Олександрович Караман. – К.: Ленвіт, 2000. – 272 с.
2. *Кириллова Т. Л.* Видеотекст в обучении аудированию / Т. Л. Кириллова // Текст-2000: теория и практика. Междисциплинарные подходы: матер. Всероссийской науч. конф. – Ч. II. – Ижевск: УдГУ, 2001. – С. 27-29.
3. *Косериу Э.* Синхрония, диахрония и история / Эухенио Косериу; [пер. с исп.] // Новое в лингвистике. – Вып. III. – М.: Изд-во иностранной лит-ры, 1963. – С. 143-343.
4. *Кочерган М. П.* Загальне мовознавство: підруч. для студ. філол. спец. вищ. закладів освіти / Михайло Петрович Кочерган. – К.: Академія, 1999. – 288 с.

5. Лингвистический энциклопедический словарь / [гл. ред. В. Н. Ярцева]. – М. : Сов. энциклопедия, 1990. – 685 с.
6. Плиско К. М. Теорія і методика навчання української мови в середній школі / К. М. Плиско. – Х. : ХДПУ, 2001. – 115 с.
7. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. – СПб. : Питер Ком, 1999. – 720 с.
8. Соссюр Ф. де. Курс загальної лінгвістики / Фердинанд де Соссюр ; [пер. з фр. А. Корнійчук, К. Тищенко]. – К. : Основа, 1998. – 324 с.
9. Философский энциклопедический словарь. – М. : Сов. энциклопедия, 1983. – 840 с.
10. Штофф В. А. Введение в методологию научного познания : учеб. пос. / В. А. Штофф. – Л. : ЛГУ, 1972. – 191 с.

БОРИСЕНКО В. В. Системний підхід в обученні українського мови (по професійним напрямкам).

В статті аналізується системний підхід як один з ефективних компонентів навчально-методичної системи поетапного формування мовної компетентності майбутніх фахівців економічного профілю.

Ключевые слова: система, мовна система, навчально-методична система, системний підхід.

BORISENKO V. V. System approach in teaching of Ukrainian (on professional'nyum directions)

In the article the system approach is analysed as one of the effective components of the teaching and methodical system of stage-by-stage formation of would be economists' speech competence.

Keywords: system, language system, teaching and methodical system, system approach.

Біницька К. М.

Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія

МОДЕРНІЗАЦІЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ В РЕСПУБЛІЦІ ПОЛЬЩА ТА ДІЯЛЬНІСТЬ ВИЩИХ ПЕДАГОГІЧНИХ ШКІЛ У 90-Х РР. ХХ СТОЛІТТЯ

У статті висвітлено суспільно-політичну ситуацію в Республіці Польща у 90-х рр. ХХ століття та її вплив на розвиток педагогічної освіти країни. Розглянуто особливості діяльності вищих педагогічних шкіл у цей історичний період, а також проаналізовано основні концепції підготовки вчителів.

Ключові слова: освіта, модернізація освіти Республіки Польща, вища педагогічна освіта, підготовка вчителів, вищі педагогічні школи, концепції підготовки вчителів.

Освіта визначає долю людини, країни та цивілізаційні зміни людства. Якість освіти залежить від багатьох чинників, серед яких важливу роль відіграє професійна підготовка вчителів [3, с. 7]. Освіта – це спеціально організована суспільством система умов і закладів, у яких людина розвивається і розгортає різноманітну діяльність [5, с. 202]. Підготовка вчительських кадрів була і залишається основною проблемою функціонування системи освіти будь-якої країни. Згідно з нормативно-